

Lesdidactiek werken met casuïstiek

Minor zorg voor ouderen

Frowine den Oudendammer

In deze docentinstructie krijg je handreikingen hoe je in je onderwijsbijeenkomsten kunt werken met casuïstiek en wel zo dat dit aansluit bij de complexiteit en de zelfstandigheid die past bij de studiefase van de student. Deze opbouw van het werken met casuïstiek is gebaseerd op het 4CID model van Merriënboer¹ (2017).

Complexiteit van de casus

Een casus is zo complex te maken als je zelf wilt. Belangrijk is dat een casus realistisch is en aansluit op de mate van complexiteit die je op dat moment van de student mag verwachten. Een casus voor een eerstejaars student is eenvoudiger dan die voor een vierdejaars student. Deze complexiteit zit hem in een aantal variabelen die je als onderwijsteam met elkaar afsprekt, en liefst stem je dit ook af met het werkveld. Per variabele geef je vervolgens aan wat laagcomplexiteit zijn en wat hoogcomplex. Voor casuïstiek gericht op verpleegkundige zorgverlening en klinisch redeneren kan dat er als volgt uit zien:

	taakklasse 1	taakklasse 2	taakklasse 3
Patient kenmerk (cognitief, affectief, sociaal, diversiteit)	Proactief, en therapietrouw,	afwachtend en niet therapietrouw	afwachtend, niet therapietrouw en communicatieprobleem
Zorgvraag en Complexiteit van zorgverlening	Enkelvoudig, duidelijk, geringe impact patient	Enkelvoudig, vaag, matige impact op patient	Meervoudig, vaag, grote impact op patient. Keten (systeem) en comorbiditeit
Beloop	Normaal	Afwijkend	Afwijkend
Diagnose, behandeling en symptomen	Eenvoudig, veelvoorkomend	eenvoudig, weinig voorkomend	complex
Werkwijze en handelingsverloop	Volgens protocol	Systematisch planmatig	Methodische aanpak
Context	verpleegkundige context (monodisciplinair)	Afstemmen op een andere discipline	Interprofessioneel, in de keten
Situatie van de gezondheid	Voorspelbaar en stabiel	Voorspelbaar maar instabiel	Onvoorspelbaar en instabiel

Note: Voor de minor Zorg voor ouderen wordt gewerkt met casuïstiek in taakklasse 3.

¹ Merriënboer Jeroen J.G. van, Kirschner Paul A. (2017) *Ten steps to complex learning: a systematic approach to four-component instructional design*. New York, London, Routledge.

Construeren, aanleveren of zelf zoeken?

Bij het construeren van een casus bepaal je dus eerst in welke taakklasse de casus moet vallen en vervolgens welke “ingrediënten” per casus nodig is. Bij casuïstiek die door de praktijk wordt aangeleverd bepaal je op basis van deze tabel wat het niveau van de casus is. Wanneer studenten zelf een casus aanleveren laat je ze op basis van deze tabel bepalen of de casus complex genoeg is om mee te werken.

Docentopdracht 1 → voor ontwikkelaars

1. Bepaal met welke casus studenten aan de slag gaan: lever je een casus aan of laat je studenten zelf een casus inbrengen.
2. Beoordeel of laat beoordelen of de casus complex genoeg is.

Focus op specifiek thema

Wanneer je werkt met een uitgebreide patiëntcasus kan je hier focus in aanbrengen gericht op een specifiek thema. Je houdt de casus dus volledig en complex, maar door focus aan te brengen op een thema verdiep je de casus. Zo kan je je vraag aan studenten richten op het behoud van eigen regie bij patiënt X, maar ook kijken naar de medicatie. Zo leer je studenten vanuit verschillende invalshoeken naar informatie te kijken en leer je ze verschillende modellen toe te passen op een situatie. (voor ontwikkelaars: thema's/onderwerpen staan in het onderwijsprogramma)

Docentopdracht 2 → voor ontwikkelaars

1. Bepaal welk(e) thema(s) centraal staan in deze onderwijsweek bv.:
 - Kwetsbare oudere – wk 1
 - Hoogcomplex zorg – wk 1
 - Polyfarmacie – wk 2
 - Contextuele hulpverlening – wk 1,2,3
 - Psychiatrische beelden - wk 3
2. Bekijk welke informatie uit de casus relevant is voor dit specifieke thema.

Opdrachten bij een casus

Bij iedere casus, ongeacht de complexiteit van de casus, is het mogelijk om te variëren in de mate van zelfstandigheid waarmee studenten met de casus aan de slag gaan. Zo is het raadzaam om de eerste keer dat studenten met een hogere complexiteit gaan werken meer begeleiding / sturing te bieden dan wanneer ze dit al een aantal keer hebben gedaan. Hoe je hierin varieert wordt hier uitgelegd.

Onderdelen van en variatie in een casusopdracht

In het plaatje hiernaast staat schematisch weergegeven dat er voor een casusopdracht drie onderdelen nodig zijn:

1. Een gegeven situatie, bijvoorbeeld: mijnheer Jansen is drie jaar geleden gediagnostiseerd met Alzheimer en is de afgelopen week heel onrustig en wil naar buiten.
2. Een doelsituatie, bijvoorbeeld: mijnheer Jansens onrust verminderen zonder zijn vrijheid te beperken.

3. Oplossing, bijvoorbeeld: middels een automatisch deurensysteem kan mijnheer Jansen alleen deuren door die hem binnen een bepaalde zone houden.

Met deze drie onderdelen kan je variëren volgens onderstaand schema waarbij de sturing van boven naar beneden afneemt.

Opdrachten met afnemende sturing	Gegeven	Doel	Oplossing
Uitgewerkt voorbeeld	gegeven	gegeven	gegeven
Omgekeerde taak	Zoekt student	Evt. definieert student	gegeven
Imitatie taak	Zoekt student n.a.v. voorbeeld	Definieert student n.a.v. voorbeeld	Vindt student n.a.v. voorbeeld
Taak zonder specifiek doel	gegeven	Definieert student	Vindt student
Aanvultaak	gegeven	gegeven	Vindt student
Conventionele taak	gegeven	Gegeven of definieert student	vindt student

De verschillende soorten opdrachten/taken worden hieronder nog kort toegelicht.

1. Uitgewerkt voorbeeld. Het geven van een uitgewerkt voorbeeld helpt studenten om het hele plaatje te zien en een beeld te krijgen van wat er van ze wordt verwacht. Om studenten gericht dit voorbeeld te laten bestuderen kan je de volgende vragen stellen:
 - a. Waarom is voor dit doel gekozen, is er ook een ander doel denkbaar, welke en waarom?
 - b. Waarom is voor deze oplossing gekozen, is er ook een andere oplossing denkbaar, welke en waarom?
 - c. Wat als vragen stellen: wat als deze mijnheer tien jaar ouder zou zijn? Wat als hij ook nog diabeet zou zijn? Etc.
2. Omgekeerde taak. Bij een omgekeerde taak geef je de oplossing maar vraag je de student de gegeven informatie en eventueel het te stellen doel te definiëren, ze moeten dus redeneren waarom en wanneer een bepaalde werkwijze legitiem is.
3. Imitatie taak. Op basis van een uitgewerkt voorbeeld gaat de student zelf aan de slag met een andere casus. Hij doet dus de stappen na, maar past dit toe op een andere situatie van dezelfde complexiteit. Studenten leren hierdoor stappen zelf toepassen en automatiseren.
4. Taak zonder specifiek doel. Je geeft een situatie en vraagt studenten zelf hier een doel bij te formuleren en eventueel een oplossing te zoeken. Je kunt het formuleren van doelen als oefening zien door te vragen zo veel mogelijk doelen te formuleren die bij deze situatie zouden passen en daarna aan te geven welk doel de beste keuze is en waarom, of welke informatie nog nodig is om het juiste doel te kunnen bepalen.

5. Aanvultaak. Dit is de meest voorkomende vorm van werken met casuïstiek. Student krijgt gegevens en een doel en zoekt zelf een oplossing voor dit “probleem”, belangrijk hierbij is dat de student zijn keuzes goed onderbouwt.
6. Conventionele taak. Dit is een realistische situatie zoals deze ook in de praktijk voorkomt. Het kan dus zijn dat de gegeven informatie onvolledig is en de student aanvullende informatie moet opvragen om tot een goede doelstelling en oplossing te kunnen komen, of dat er steeds nieuwe informatie bij komt waar op ingespeeld moet worden. Hoe complex deze conventionele taak is hangt uiteraard samen met de taakklasse waarin deze casus zich bevindt. Zo kan het nodig zijn om af te wijken van protocollen en dit te onderbouwen, informatie van verschillende bronnen (zorgprofessionals) samen te brengen om een goed beeld te vormen etc.

Docentopdracht 3 → Sharing expertise docent

1. Bepaal de mate van sturing die nodig is voor je groep studenten.
2. Kies een opdracht / taak die aansluit bij mate van sturing
3. Laat informatie uit de casus weg al naar gelang de opdracht / taak die je kiest.
4. Formuleer een opdracht aan de student: wat moet hij doen / uitzoeken / definiëren?

Procesondersteuning

Wanneer casus en opdracht aan studenten zijn geformuleerd bepaal je als docent hoe studenten bij het werken aan de opdracht worden begeleid, hoe de procesondersteuning eruit ziet. Dit kan op verschillende manieren:

1. Model voorbeeld: de student krijgt monding of op papier een toelichting waarom bepaalde stappen / processen / keuzes plaatsvinden. Je geeft eigenlijk de denkstappen die een professional maakt aan de student. Bijv. in dit geval bij dhr. Jansen zien we dat hij precies in fase X zit van het ziektebeeld en uit onderzoek weten we dat het dan het beste werkt om Y te doen, maar omdat hij ook last heeft van Z kiezen we nu voor Q. Bij een rollenspel krijgt dit bijvoorbeeld vorm door hardop te denken, ik doe nu X want ik zie Y en daarbij houd ik rekening met Z wantIn een video waarin een bepaalde handeling wordt getoond legt een expert uit wat de student ziet en waarom dit zo gebeurt.
2. Proces werkblad: studenten kunnen ondersteuning krijgen door een werkblad of instructie waarin de stappen die doorlopen moeten worden staan aangegeven. Deze vorm van ondersteuning biedt je vooral bij studenten met weinig ervaring met het soort opdrachten waaraan wordt gewerkt.
3. Breng drempels aan: door aan te geven wat de student moet laten zien voordat hij door kan met de opdracht ben je nog directiever in de te doorlopen stappen dan met alleen een proces werkblad. Bijvoorbeeld, een student moet eerst laten zien welke evidence is gevonden over het vraagstuk voordat hij door mag met het formuleren van een oplossing.
4. Keuze uit verschillende procesmodellen: soms zijn er verschillende procesmodellen mogelijk, denk aan modellen voor klinisch redeneren. Je kunt studenten een model laten kiezen en onderbouwen waarom ze deze kiezen en ze vervolgens ook echt volgens dit model vragen te redeneren.
5. Docentbegeleiding: voorgaande manieren van procesbegeleiding kunnen in de opdracht zijn verwerkt en kunnen ook op afstand plaatsvinden. Een docent kan dit ook in het onderwijs

zelf doen door een tip voor een volgende stap te geven, zijn eigen expert denkstappen te demonstreren of studenten een stap terug te laten zetten. De docent speelt dan ter plekke in op wat er nodig is voor de studenten om verder te kunnen met het vraagstuk.

Docentopdracht 4 → Sharing expertise docent

1. Bepaal in hoeverre studenten al bekend zijn met het doorlopen van het gevraagd proces en welke eventuele processtappen / modellen zij hiervoor doorgaans gebruiken.
2. Bepaal welke vorm van ondersteuning bij deze groep studenten past.
3. Ontwikkel of verwijst naar proces documenten of model voorbeelden OF gebruik deze in de les Just In Time (wanneer de situatie daar om vraagt).

Focus op specifieke informatie

Wanneer je werkt met een uitgebreide patiëntcasus kan je hier focus in aanbrengen gericht op een specifiek thema. Zo kan je bij de casus van dhr. Jansen richten op het behoud van eigen regie van dhr. Jansen, maar ook kijken naar de medicatie. Zo leer je studenten vanuit verschillende invalshoeken naar informatie te kijken en leer je ze verschillende modellen toe te passen op een situatie.

Werkvormen

Het is nu helder wat je precies van de student verwacht t.a.v.:

1. Complexiteit van situatie waar hij mee om moet gaan
2. Focus op onderwerp of thema waarop je wilt verdiepen
3. Mate van zelfstandigheid waarmee de student het vraagstuk aan moet pakken en soort opdracht die daarbij past
4. Bieden van ondersteuning, hoeveel en op welke manier.

Er zijn verschillende manieren waarop je studenten hiermee kan laten werken. Hieronder een paar suggesties:

1. Bedenk hoe ze de casusinformatie krijgen:
 - Op papier rechttoe rechtaan
 - In een patientendossier zoals ze dat ook in de praktijk tegenkomen
 - Dmv een filmpje: over de patiënt of van een mantelzorger of collega met een probleem of vraag
2. Bedenk wat je de student voorafgaand aan de bijeenkomst wilt laten doen:
 - Casusinformatie al lezen met een vraag erbij (zoek uit waarvoor de medicatie is die deze patiënt krijgt).
 - Informatie lezen of een e-learning maken over betreffende thema met als doel de voorkennis te activeren of te verdiepen in kennis die nodig is om met de casus aan de slag te gaan.
 - Uitzoeken hoe het met thema X is in de eigen instelling / bij de “eigen” oudere
3. Wat is je doel van het contactonderwijs zelf? Wil je ze vooral cognitief laten oefenen of ook hands-on iets laten doen. Moeten ze samenwerken of juist in discussie of competitie. Welke

sfeer en energie wil je in het onderwijs tot stand brengen? Hieronder een aantal werkvormen op een rij.

- In groepjes met casus aan de slag en aan elkaar presenteren. Groepjes bedenken moeilijke vragen voor elkaar om op door te vragen.
 - In een rollenspel de casus naspelen, evt. met verschillende disciplines
 - Posterpresentatie van de casus laten maken waarbij kort en bondig alleen de belangrijkste informatie wordt weergegeven
 - Competitie tussen groepjes: wie heeft de beste onderbouwing, wie heeft de meeste oplossingen, wie heeft de meeste evidence gevonden etc.
 - Gaming elementen inbrengen: er verandert steeds iets in de casus waar op moet worden ingespeeld, er is een tijdslimiet, je kunt pas door als een bepaalde stap, handeling of antwoord is gevonden, je kunt extra aanwijzingen “verdienen”, de situatie kan verslechteren als verkeerde keuzes worden gemaakt.
4. Bedenk wat jouw rol als docent is tijdens het onderwijs en wat dit van je vraagt:
- Geef je instructie en het goede antwoord, of geef je aanwijzingen om studenten zelf op zoek te gaan?
 - Geef je aan welk model studenten moeten gebruiken of laat je zelf een model kiezen en hun keuze onderbouwen?
 - Geef je aan wanneer verkeerde denkstappen worden genomen of stel je vragen waardoor ze verdere denkstappen kunnen zetten?
 - Geef je zelf antwoord op vragen of kaats je de vraag terug naar een medestudent?
5. Waarmee wil je dat de student het onderwijs uit gaat? Wat neemt hij (letterlijk) mee?
- Vraag studenten hun eigen take home message op te schrijven (wat nemen ze mee).
 - Vraag studenten een opdracht voor zichzelf te formuleren voor de komende week op basis van het geleerde.
 - Vraag studenten de komende week een medestudent een vraag te mailen die te maken heeft met het thema van deze bijeenkomst.

Docentopdracht 5 → Sharing expertise docent

1. Kies een passende voorbereiding voor studenten
2. Bepaal hoe de student de casusinformatie krijgen
3. Bepaal wat je doel van de les is qua inhoud, vorm, energie en sfeer
4. Kies een werkvorm die past bij stap 3
5. Bepaal welke rol jij in de les in wilt nemen en wat je daarom wel en wat niet gaat doen. Bedenk ook welke vragen je in de les wilt stellen, hoe de opstelling van de ruimte is etc.
6. Bedenk een afsluiter
7. Bedenk hoe de student aan de bijeenkomst wordt herinnerd.